

Barnperspektiv på utemiljön

Maria Kylin & Mats Lieberg

Utgångspunkten för denna artikel är en pilotstudie i Eslöv vars syfte är att utveckla frågeställningarna kring barns erfarenheter av utemiljön och att studera hur dessa erfarenheter speglas i kommunala planer. Vi vill här försöka fånga delar av två perspektiv på en urban utemiljö och belysa några av de problem som uppstår i skillnaden mellan ett "barnperspektiv" och ett "planerarperspektiv".

Forskning och praktisk erfarenhet visar att upplevelser i utemiljön, tidigt och ur olika aspekter, är viktig för vår utveckling och förståelse av världen. Till exempel visar Skantze (1996), Kaplan & Kaplan (1989), Chawla (1992) hur vår identitet och begreppsbildning färgas av utemiljön. Grahn et. al. (1997) samt Herrington och Studtmann (1998) visar hur faktiska kunskaper, såsom motorisk färdighet eller hälsa och stresshantering på olika sätt kan gynnas av en stimulerande utemiljö. Det finns ett starkt tryck mot att stadsmiljön ska kunna uppfylla och spegla flera olika aktörers behov och värderingar, både till vardags i arbetet, på fritiden och i livets alla

olika skeden. Barn är en stor grupp, som det i planerings-sammanhang oftast handlar om att garantera säkra platser, t ex lekplatser och skolgårdar, vilka ofta är segregerade och åtskilda från den övriga urbana utemiljön. Mot bakgrund av detta har frågan ställts om hur barns behov och erfarenheter av hela den urbana utemiljön kan tas till vara.

Senare tids barnforskning visar att barns perspektiv kan skilja sig och variera från ett vuxenperspektiv, och att barn och vuxna uppfattar och beskriver sin verklighet olika. (Kampman 1998, Näsman 1995) Inom den moderna barnforskningen påpekas skillnader mellan att som tidigare studera barn som objekt i kliniska undersökningssituationer eller som i nuvarande diskurs studera dem som subjekt i deras egen kontext. (Dahlgren & Hultqvist 1995). Övergången från tidigare paradig där barn sågs som "icke tillit bara" har bl a inneburit att barn och ungdom idag kan studeras med utgångspunkten att de själva är kompetenta experter i sin egen livsmiljö (Kampman 1998, Lieberg 1992). I denna studie försöker vi fånga barnens eget perspektiv genom att sätta deras egna erfarenheter och upplevelser

av utemiljön i centrum.

Olika planeringssystem speglar och reflekterar olika historiska samhällssystem och maktförhållanden (Horelli 1997). Under 1900-talet har vi i Sverige utvecklat en demokratisk beslutsprocess inom den fysiska planeringen, där översiktsplaner, detaljplaner och s.k grönstrukturplaner är en del av denna process. Genom att synen på barn som objekt har ersatts med konceptet det "kompetenta barnet" har dock begreppet "demokratisk" kommit att problematiseras (Horelli 1998), eftersom barns erfarenheter sällan tas tillvara i planprocessen. Speciellt gäller det i den översiktliga vägledande planeringen, där man mera talar om ett strukturellt tänkande. Något oftare används barnens egna erfarenheter och upplevelser på de platser som är reserverade för barn som t ex skolgårdar, lekplatser och speciella miljöparker. Boverket skickade under 1999 ut en enkät till samtliga Sveriges kommuner och efterlyste exempel där barn och ungdomar medverkat i den kommunala planeringen. Ca. 80 kommuner svarade och utav dem var det 62 som beskrev projekt där barn och ungdomar medverkade. 26 kommuner uppgav att medverkan skedde i det som brukar kallas en "översiktlig" nivå och i resterande fall handlade det om t ex medverkan i skolgårdsprojekt, projekt inom Agenda 21 och olika informationsprojekt inom IT. I Es-lövsstudien försöker vi bl a beskriva uppfattningar från några av de personer som är ansvariga för översiktlig planering och därigenom fånga det vi kallar ett "planerarperspektiv" på barns utemiljö.

Teorier om barn och barns utveckling

Flera författare och forskare redogör för den föränderliga karaktären på föreställningar kring barn och barndom. Förändringar i dessa föreställningar sker oavbrutet och slår igenom på olika områden vid olika tidpunkter (Dahlgren & Hultqvist 1995, Rasmusson 1998).

Under 1900-talet utvecklades vår syn på barnet som sårbart och med behov av vuxnas beskydd (Rasmusson 1998). Detta resulterade bl a i engagemang i frågor där man kombinerade barncentrering med ett förmyndarskap där vuxna helt och hållet på egen hand uttolkade och värderade barns villkor t ex barnsäker-

het, trafikfrågor. Först på 80-talet fördes fokus över mot barns egen kultur, kamratrelationer och politiskt inflytande. Man började intressera sig för barns egna utsagor och "barnperspektiv" blev ett ledord. De statliga utredningarna kring boendemiljön blev färre och istället ökade intresset för det som utspelar sig i barnomsorg och fritidsverksamhet.

Man kan säga att det under 1900-talet skedde en glidning från att ha betraktat och studerat barnet som objekt till att istället betrakta det som subjekt. Vad detta innebär och kan få för följder är omdiskuterat, men för denna studie är det framförallt två aspekter som vi vill ta fasta på.

För det första gäller det kritiken som har framförts att använda fastlagda teorier om barns utveckling, teorier som ofta är framtagna genom kliniska undersökningsmetoder där barnet är satt som ett "objekt" att studera (Dahlgren & Hultqvist 1995, Rasmusson 1998). Det framhålls att om man studerar barn genom fastlagda teoretiska ramar är risken stor för att dessa teorier blir "självuppfyllande" och att man inte ser de aspekter som barnet själv kan tillföra. Att studera barnet som objekt kan t ex innebära att undersöka hur man ska placera buskar och träd för att barn ska lära sig att uppöva sin motorik på bästa sätt genom att klättra. Istället kan man studera barnen som aktörer i sin miljö och då är det mer intressant att undersöka hur de använder och omvandlar buskarna för att införliva dem i sin fysiska och mentala utvecklingsprocess, dvs hur de påverkar buskarna och hur buskarna påverkar dem. Detta är ett interaktionistiskt synsätt, ett synsätt som krävs för att lyckas vara lyhörd för barnens egen mening och erfarenhet.

För det andra är det viktigt att hela tiden se barnen och barndomen i ett kontextuellt sammanhang, ett sammanhang där barnen i allra högsta grad är påverkade av och en del i samhället. Med detta synsätt kan man fråga sig hur barns erfarenheter och verklighet har förändras över de senaste tjugo åren. Vi upplever alla att samhällsutvecklingen, både socialt och tekniskt förändrats snabbt. Ur det perspektivet kan man rimligen anta att delar av den barnforskning som gjordes bara för 10–20 år sedan redan är inaktuell. Därför är det viktigt att fråga sig i vilken utsträckning de påstående

som framförs om barn i läroböcker har giltighet också för barnen i dagen samhälle (Dahlgren och Hultqvist 1995).

Planering och planerare

Begreppet "planerare" kan i olika sammanhang få olika betydelse. Det kan vara politiker som är ansvariga för besluten kring en region eller stads fysiska planer eller tjänstemännen som utreder och håller i "pennan" till de fysiska planerna. Det kan också innefatta medborgarna i föreningar och/eller som individer som kan påverka planeringen genom olika demokratiska processer. Även begreppet "planering" kan studeras utifrån flera utgångspunkter. En utgångspunkt kan vara att studera planeringen som en process med flera inblandade aktörer. En annan utgångspunkt är att se på planernas resultat eller den fysiska verklighet som är ett resultat av planeringen.

Flera forskare indikerar att det finns en skillnad mellan "planerare" och andra vuxna och barn när det gäller att se på verkligheten och olika begrepp, som t ex "natur" (Berglund 1996) eller "landskap" (Olwig 1990).

Med utgångspunkt från projektets frågeställningar har vi valt att avgränsa våra aktörer till några av de tjänstemän som är ansvariga för Eslövs fysiska planering med inriktning på utemiljön, på en av de politiker som är ansvarig för de beslut som tas kring planerna, och till några lärare med specialintresse för att arbeta med barn i utemiljö. Dessa aktörer har intervjuats i en sk. "fokusgrupp". Vi har också valt att plocka ut de kommunala planerna och se dem som viktiga instrument och delar av en planeringsprocess. Detta tillsammans med egna erfarenheter av kommunal planering, som utgörs av flera kommunala planuppdrag som konsult och 5 års arbete som planarkitekt i en mellanstor kommun, utgör grunden för att skissa det vi här kallar för ett "planerarperspektiv".

Eslövsstudien

Utgångspunkten för denna artikel är en pilotstudie i Eslöv vars syfte är att utveckla frågeställningarna kring barns erfarenheter av utemiljön och att studera hur dessa erfarenheter speglas i kommunala planer. Eslöv är en mellanstor kommun i centrala Skåne och

sträcker sig från Billinge i norr till Harlösa i sydost. I norr och söder avgränsas kommunen av Rönneå respektive Kävlingsån. Kommunen har en yta på ca 424 km² och ytan upptas till största delen av åkermark. Skogsmark, öppen gräsmark, sjöar och våtmarker upptar ca 13%, medan tätorter och samlad bebyggelse upptar ca 4%. I kommunens 12 tätorter bor ca 80% av befolkningen. Eslövs kommun har 28 000 invånare varav 14 000 bor i tätorten. Inom kommunen finns 11 mindre tätorter där antalet boende varierar mellan 300–2000. Kommunen har en åldersfördelning som i stort följer genomsnittet i Sverige, där 22% av befolkningen är barn och ungdom under 15 år.

Under två månader genomfördes samtal med vux-

na i fokusgruppsintervju och fyra grupper barn följdes genom rundvandringar på deras platser i utemiljön. Vi studerade också de planer som täcker det område där de tillfrågade barnen rör sig. Genom analysen av intervjuerna vill vi försöka fånga delar av två perspektiv på en urban utemiljö; "barnperspektivet" och "planerarperspektivet". Resultatet ifrån fokusgruppsintervjuerna och barnintervjuerna kan alltså i denna undersökning inte användas som generaliserbara "resultat" för ETT planerarperspektiv eller ETT barnperspektiv. Istället har intervjuerna använts som bollplank mot varandra och mot litteratur i ämnet. I artikeln försöker vi använda detta material för att belysa några av de frågeställningar som uppstår i skillnaden mellan ett "barnperspektiv" och ett "planerarperspektiv". Dessa frågeställningar är riktade mot den övergripande frågan i forskningsarbetet: Hur kan barns erfarenheter komma den kommunala planeringen till godo?

Barnintervjun

Tidigare studier har visat att barnintervjuer med rundvandringar är en av de säkraste metoderna för att lokalisera platser som barn värdesätter för utforskning och fysiska aktiviteter (Chawla 1992). I Eslövsstudien valde vi att utgå från 11-åringar på grund av att utemiljön i denna åldersperiod spelar en större roll än i den tidigare barndomen (Nordström 1990), och att de i denna ålder börjar röra sig i vidare cirklar runt hemmet och ta staden i besittning (Lieberg 1992). Barn i denna ålder är också verbala och pratsamma vilket underlättar intervjumetoden.

I Eslöv intervjuades fyra grupper barn, med två barn i varje grupp. Två av grupperna bestod av flickor och två av pojkar. I något fall utökades gruppen till tre, när vänner och kompisar anslöt sig till gruppen. Detta hade fördelen att barnen kunde känna stöd i varandra och intervjuaren inte hade ett för stort övertag. I alla grupperna utgick vi från skolan och barnens skolväg.

Vi har använt oss av en relativt ostrukturerad samtalsform, där diskussionen med barnen kretsade runt ett antal ledfrågor. Det gav den fördelen att barnen fritt kunde berätta det de var intresserade av och associerade till, samtidigt som den "röda tråden" kunde hållas. Intervjuerna och rundvandringarna dokumenterades

med bandinspelning och med fotografier.

Barnintervjuerna rörde sig kring tre huvudfrågor:

- Var är barnen?
- Vad gör barnen där och hur gör de det?
- Vad är det som karaktäriserar dessa platser?

Fokusgruppsintervju

I en fokusgruppsintervju kan gruppdynamiken hjälpa deltagarna att hitta och definiera problem och åsikter som annars inte är åtkomliga genom intervjuer med enskilda personer. Fokusgruppssamtal är speciellt intressanta för att hitta och lyfta fram de frågor som deltagarna själva uppfattar som viktiga (Kitzinger 1995). I Eslöv var det intressant att hitta både de gemensamma och skilda problemställningar, insikter och värderingar som lärare och kommunala planerare har. I gruppen ingick därför stadsträdgårdsmästaren, stadsplanearkitekten, ett kommunalråd, två lågstadielärare, en mellanstadielärare och kommunekologen. Samtalet skedde på kvällstid i Eslövs kommunhus och tog ca två timmar. Diskussionen spelades in på band och rörde sig kring tre huvudfrågor:

- På vilket sätt använder barn utemiljön idag?
- På vilket sätt använder lärare utemiljön som resurs i undervisningen?
- På vilka sätt tar de kommunala och regionala planerarna hand om utemiljön i en översiktlig skala med tanke på barn?

Frågeställningar

Intervjuerna skrevs ut som texter och i analysen av dessa texter fokuserades på jämförelser mellan barn och vuxnas beskrivningar av:

- Barnens platser i utemiljön: Vilka platser beskriver barnen eller de vuxna som "bra eller dåliga platser för barn"? Allmänt och/eller kopplat till en fysisk verklighet i Eslöv?
- Platsernas kvalitéer och karaktär: Med vilka karaktärer och kvalitéer beskrivs de platser som är "bra eller dåliga för barn"? Allmänt och/eller kopplat till en fysisk verklighet i Eslöv?
- Barnens aktiviteter: Vad beskriver barnen och de

vuxna att barnen gör på dessa platser? Allmänt och/ eller kopplat till en fysisk verklighet i Eslöv?

Resultat

Barnintervju

Vi valde att utgå ifrån barn ifrån Fridasroskolan främst av två orsaker. Dels kunde vi, efter att ha studerat Eslövs karta, konstatera att fem av de 23 större områdena nämnda av fokusgruppen låg i anslutning till skolvägen för flera av barnen i Fridasroskolan. Dels arbetade en av de mest engagerade lärarna i fokusgruppen på skolan, och genom henne kunde en naturlig kontakt knytas med barnen.

Fridasroskolan ligger i nordvästra delen av tätorten Eslöv, ca 2 km från centrum. Skolan är inbyggd i ena långsidan av Gårdsåkra ett omtalat "experimenthus", ritad av arkitekt Peter Broberg och byggt 1983–85. Fridasroskolan är en låg- och mellanstadieskola med 331 elever med 14 klasser fördelat mellan årskurserna 0–6.

Strax norr om skolan ligger bostadsområdet Fridasro, där Jocke, Ahmed, Helene och Anna bor. Fridasro, byggt under tidigt 80-tal, består dels av ett trafikseparerat område med radhus och kedjehus med flera små lek- och sittytor på de bilfria gångytorna, dels av ett område med villor. Strax söder om skolan ligger Långåkra där Eva, Sara och Elsa bor. Långåkra, byggt på tidigt 70-tal och 80-tal, består till största delen av blandad villabebyggelse, där mindre entréträdgårdar vetter mot villagatan och där varje villa har en större trädgård in mot nästa villaområde. I varje kvarter finns små lekytor och grönytor. 1 km söder om skolan ligger Västerdala bostadsområde där Torbjörn och Dick bor. Västerdala, byggt under 80-talet, består uteslutande av villor med stora trädgårdar och stora stråk av grönytor mellan varje kvarter. En del cykelbanor finns mellan och genom de olika bostadsområdena, men den mesta cykeltrafiken sker på de lågt trafikerade villagatorna. Även om skolbyggnaden som är inbyggd i Gårdsåkra, kan sägas vara avvikande från en "vanlig" skolbyggnad, så kan bostadsområdenas utformning och vägen till skolan med blandade cykelbanor, vägtrafik och utemiljö anses som ganska tidstypisk för en mindre tätort i södra och mellersta Sverige.

I anslutning till barnens olika skolvägar ligger också fem större grönområden, som också nämnts av de vuxna i fokusgruppen: Trollsjön, Västerdala, Husarängen, Äselunden och Hästhagen. (se figur 1)

Barnen som intervjuats lever i familjer med medelinkomst. Samtliga barn (!) hävdade att de var ute mer än vad de använde datorn. Alla barn utom ett var sällan eller aldrig ute i "skogen" med familjen.

Jocke och Ahmed var två mycket aktiva pojkar, som gärna ville visa oss ALLT. I början av rundvandringen berättade de om sina fantasier och lekar för att göra verkligheten lite mer spännande och häftig, men under rundvandringen så visade det sig efter hand att verkligheten vara nog så bra.

Jocke och Ahmed räknade upp en mängd aktiviteter

under rundvandringen: fotbollsspel, bandy, klättra i träd, samla djur, åka pulka, cykla och dunkgömme. Flera aktiviteter var kopplade till "bus" och det sociala samspelet med andra människor. T ex att spränga papperskorgar med nyårsmällare, att bränna in "klotter" med eld, att "båla" och att palla frukt i trädgårdarna.

Nästan i slutet av rundvandringen visade de den plats som var mest "spännande"; skyddsplanteringen på bullervallen runt området. I en uppvuxen naturlig plantering fanns gångar, stigar, gläntor och eldplatser, som de dock hävdade att det var de äldre barnen som "bålade" på. De hade bra koll på klätterträden i området, och visste precis vilka som bara var för klättring och vilka som var bra att äta körsbär i.

Det var sällan pojkbarnen pratade om platserna i beskrivande karaktärsord, utan platserna var kopplade till vilka aktiviteter man kunde göra där. Jocke talade visserligen med längtan i rösten om en "fin" plats, nämligen trädgårdarna som vi gick förbi:

J: Det är fint med blommor, men det är mest sådana surgubbar som har fint.

M: Är det surgubbar som har fint?

J: Ja.

M: Får man inte vara där då?

J: Nä... Dom säger aldrig hej här. Det finns bara en som inte är sur och som har en fin trädgård.

M: En som inte är sur och har en fin trädgård?

J: Ja min gammelmorfar

M: Din gammelmorfar, var bor han då?

J: Där nära Malmö.

Anna och Helene hade en helt annan inställning till samma bostadsområde. De tyckte inte de hade mycket att "visa", och det var med en stor tvekan de lotsade oss runt. Helene hade en häst utanför staden, och så fort hon hade gjort läxan så var hon där hela dagen. De berättade om vissa aktiviteter såsom fotboll, hundrastning och cykling. I bostadsområdet var det endast en plats som de motvilligt visade oss och det var en gräsplan utanför deras bostadsområde där Helene rastade hunden Korky. Men de tyckte inte det var någon fin plats; "bara massa hundbajs och inga blommor". Pliktskyldigast visade de en lekplats som de varit på som barn och ett buskage där de hade haft en koja.

Samtalet tog inte fart någon gång under intervjun, men något mer entusiastiska var de när vi satt ner för "eftersnacket". Då berättade de om sina cykelvägar och om skolaktiviteter. Hanna var det enda av barnen som sa att hon ofta var ute i skogen, dels med hästen och dels med familjen för att rasta hunden.

Eva och Sara bodde strax söder om Fridasroskolan i Långåkra. Dessa flickor var ivriga och entusiastiska att visa allt i utemiljön. De hade flera vägar hem och diskuterade ivrigt vilken väg som de skulle visa; "Hundbajsvägen" eller "Åkervägen". Dessa tjejer nämnde en mängd aktiviteter såsom handboll, dunkgömme, fångarna på fortet, djungel George, hundrastning, råtrastning, cykla, rollerblades, kojbyggen och de visste precis var alla bra "kasebanor" fanns i området.

En överraskande upptäckt var alla spår av kojor som vi fann, både under egna rundvandringar i området och under intervjuerna med barnen. Efter ett tag blev vi uppmärksamma på att det fanns olika typer av kojor på olika ställen. Trädkojor, kojor i hålor vid stora stenar, kojor i urgröpta stubbar och kojor i buskagen i närheten av lekplatserna. Barnen hävdade samtliga att de inte lekte så mycket i kojor längre, men alla visade spontant sina "före detta kojor", och berättade utförligt och länge om vad de hade gjort där. Eva och Sara beskrev sin koja såhär:

E: Här inne hade vi kojan.

M: Här inne?

E: Vi hade möbler och sånt, du ser hålet där... där hade vi toalett. Vi hade toalett och där hade vi bord och sånt som vi brukade, och så byggde vi upp stolar av gräs...

M: Varför slutade ni med denna kojan då?

E: För att det var jättemånga som såg det och det var vår HEMLIGA koja.

Den plats som Eva och Sara främst framhöll var den större lokala lekplatsen. Vid sidan om lekplatsen på en parkeringsplats fanns en liten skateboardbana och olika hinder uppbyggda av ditsläpade brädor och masonitskivor. Flickorna sa att det var mest pojkbarn som byggt, materialet hade de "snott ihop".

På frågan om vad det var som var bra med lekplatsen blev svaret:

E: Här är både kulle så man kan åka pulka, här är en fotbollsplan, här är en lekplats här är en stor äng där man kan spela brännboll, man kan göra mycket. Och man kan spela herre på torpet och man kan även leka dunke och fångarna på fortet... här finns allt man kan önska sig.

Vid ett tillfälle diskuterade de skillnaderna mellan Trollsjön och Husarängen och då framhölls Trollsjön som mycket roligare för

S: där finns en sjö, och djur och sen så är där mycket träd, så där är liksom mer täckt, och sen är det en lekplats också om man är där.

Flickorna kunde många gatunamn och kopplade alla platser till kompisar som bodde på gatorna. På vissa gator fanns det små barn som de kunde gå ut och rasta och på andra gator fanns det hundar att rasta.

Dick och Torbjörn bodde längst ifrån Fridasroskolan, i Västerdala. De var inte så ivriga på att räkna upp aktiviteter och i rundvandringens början var de mer inne på att; "Här finns inget att göra och vi gör ingenting". Men under promenadens gång framträdde två pojkar med en stor aktivitetsradie. Platserna de visade var bl a ett HEMLIGT buskage längs en bussgata där de brukade ligga och kasta bär på bussarna och där de hade koja. Den stora gröningen Västerdala var ett område som de kände väl till och i förlängningen av det fanns "spökhuset" som även de andra barnen hade pratat om. Torbjörn och Dick var dock de enda barnen som hävdade att de varit där.

Förutom fotboll och regellekar visade de på flera aktiviteter som kopplades till olika platser. I det hemliga buskaget spionerade man på bussarna. I ett buskage fanns maskroslydd som kunde användas som bomull. I Spökhuset kunde man hitta skelett, och spår av gammal kultur (använda kastruller, en gammal hästvagn, gamla tidningar).

På frågan om vad som var bra med favoritställena svarade Dick; "Att man kan hitta grejor... allting... muttrar... gräshoppor och djur och fjärilar."

Dick och Torbjörn talade långtansfullt om den gången då de spelade "bollgömme" i hela bostadsområdet, den gången då "Alla var med och lekte på alla gator".

De intervjuade barnen visade generellt stor samarbetsvilja och glädje över att få prata om sin utemiljö. De tog uppgiften med rundvandringen på stort allvar och det uppfattades som viktigt när en vuxen kom och frågade dem om deras åsikt. Vi uppfattade det som att deras behov av att få vara med och bli hörda av fler vuxna än endast lärarna är mycket stark. Det var också slående hur väl de kände till sina bostadsområden och miljön runtomkring, och flera gånger frågade vi oss om de vuxna i samma område hade kunnat ge så utförliga beskrivningar.

Fokusgruppsintervju

De vuxna som ingick i fokusgruppen kan grovt indelas i sina yrkeskategorier som "lärare" och "planerare". Inom varje yrke utvecklas ett eget språk och dold kunskap som tas för given (Persson 1997). Genom diskussionerna i fokusgruppen framgick det att lärare och planerare delar en hel del uppfattningar om barns verklighet, men det framgick också skillnader i "planerares" och "lärares" sätt att beskriva detta. När det gäller t ex karaktärs- och kvalitetsbeskrivningar av en plats, så beskrev lärarna oftare platsen genom att berätta om "vad barnen gjorde där", medan planerarna använde fler beskrivande ord som "vilt, buskigt, variationsrikt". Lärarna nämnde fler gånger än planerarna platserna med en stor detaljeringsgrad, såsom buskaget, trädet och kojan.

I fokusgruppen framgick det att lärarna hade en samstämd syn på att barn idag är mycket mindre ute än förr. En av lärarna tyckte sig se en stor skillnad under en 10-års period då man, till skillnad från idag, tidigare

Större grönområde	Nämnd av fokusgruppen	Använd av barn i denna undersökning	Typ av plan och beteckning
Husarängen	Ja	Ja	Dp-Idrottsmark ÖP-Befintlig park
Trollsjön	Ja	Ja	Dp-Parkmark ÖP-Befintlig park
Västerdala	Ja	Ja	Dp-Parkmark ÖP-Område för kommande uppsamlingsgata till huvudgata
Äselunden	Ja	Nej	Dp-Parkmark Öp-Ingen beteckning
Hästhagen	Ja	Nej	Dp-Parkmark Öp-Gångstråk

Tabell 1. Fem grönområden i Eslöv och deras beteckningar i detaljplan (Dp) och översiktsplan (Öp).

kunde se barn spela fotboll eller leka på allmänna platser. Flera anledningar till denna utveckling nämndes, bl a att barnens tid har blivit mer schemalagd med föreningsaktiviteter, att barnen spenderar mer tid framför datorn och TV:n, att föräldrarnas engagemang och kunskap om uteaktiviteter saknas och det medför att barnen inte ens har kläder för att kunna vara ute. En av lärarna uttryckte det så här: "Klädd som en liten Spice girl kan ingen flicka klättra i träd". Andra orsaker som nämndes var att det i flera av våra nya invandrarkulturer inte finns traditionen att vistas ute i naturen. Det framhölls dock att den viktigaste anledningen var att avstånden till god utemiljö i Eslöv, som är omgiven av jordbruksmark, ofta var för långa.

Gruppens uppfattning var att barnen under vardagarna är hänvisade till utevistelse i sina bostadsområden. På helger och fritid är det inte naturupplevelser och utevistelse som prioriteras utan, som en lärare uttryckte sig: "Utfärderna med familjen gör dom till Center Syd och McDonalds". Det är främst de barn som är med i föreningar med utemiljöintresse t ex Scouterna, Mullskolan eller fältbiologerna som är ute i naturen.

Alla i gruppen var dock överens om att utevistelse är mycket viktigt för barns utveckling, och en av lärarna uttryckte det så här:

Jag tycker man kan säga enkelt så att man lär sig med hela kroppen när man är ute, upplevelsen som det ger att vara ute, det tror jag är grunden för många kunskaper.

Inte minst en känsla för ett grönområde och att man kan få idéer omkring varför det är värt att bevara och vara rädd om. Där tror jag upplevelsen är grunden helt och hållet.

Samtliga lärare i den här gruppen var speciellt intresserade av att använda utemiljön i undervisningen och gjorde sig extra besvär för att förlägga en del lektionstid utomhus. Det påpekades att avståndet till grönområden är en av de avgörande faktorerna till hur ofta och när man kan vara ute. Skolorna har inte längre råd med bussresor, utan man ska kunna cykla eller gå till grönområdet. En lärare påpekade att korta men regelbundna utevistelser är att föredra framför långa och få. Kontinuiteten ger flera fördelar: att kunna följa årstidsväxlingar och att lära sig att hitta och känna sig trygg i utvalda grönområden. Naturkunskap och miljötänkande är det vanliga undervisningsmomenten i lektionerna utomhus, t ex att samla småkryp och titta på dem med lupp, att titta på träd och blommor och att studera vattendrag.

Både lärare och planerare var mycket bestämda på att den vilda och variationsrika naturen eller grönområdena är de platser som är roligast och bäst för barn. Platser som inte är tillrättalagda eller "planerade". Viktiga kvalitéer och karaktärer för bra platser är variationsrikedom i vegetation och mark, flyttbart material att kunna bära och bygga kojor av, vatten, buskar och träd

- Åtkomst plan, park/parkmark
- Åtkomst plan, gatubelägg
- Övriga planeringsområden

och att "områdena inte ska vara välskötta". Det påpekades att en brist på skog och trädsikt runt Eslöv gör att de större uppvuxna skogsbestånden är viktiga. Planerna tog flera gånger upp konflikten mellan barns behov av "icke välskött" mark och vuxnas syn på parkmark och gröna områden. Det påpekades brist på områden där barn får flytta material och bygga kojor eftersom barnen inte kan göra det i de urbana grönområdena och inte får göra det i de yttre skogsområdena som ofta är naturreservat. För de mindre barnen kan lekplatser med redskap vara bra, men det kan inte mäta sig med, eller ersätta naturmark för lite äldre barn.

Enligt de medverkande kommunala "planerna" har Eslövs översiktliga planering förändrats på grund av att en större medvetenhet om miljöaspekterna har slagit igenom på de senare åren. Vid de översiktliga

Fig. 1. Sammanställning av områdets 14 detaljplaner, upprättade mellan 1955–1999.

Fig. 2. En flygbild över samma område med en del av de platser som barnen visade.

ställningstagandena om markanvändning görs flera inventeringar och analyser när det gäller miljön som t ex bevarande av befintlig vegetation och natur. Inga diskussioner eller frågor kring de pedagogiska perspektiven och barns behov av utemiljö har diskuterats i översiktsplaneprocessen. Planerna hävdade dock att den ökade "miljöplaneringen" även gynnade barns fria lek miljöer, t ex genom att bevara vegetation och natur.

När det gäller barns behov i en mer detaljerad planeringsskala så har man i Eslövs bostadsområden, från 70-talet och framåt, följt de normer som gäller för avstånd till närlekparken (Statens Planverk 1975). I övrigt diskuteras barns behov främst i anslutning till

skolgårdsombyggnader, dagistomter och vid upprustning eller anläggning av lekplatser. Vid planering av lekplatser tittar de tillfrågade "planerarna" på platsens förutsättningar och man funderar på vilken åldersgrupp man vänder sig till. Man lägger stor vikt att göra lekplatserna olika varandra och försöker på det sättet skapa en egen identitet för varje lekplats.

I intervjun nämndes 23 avgränsningsbara större grönområden inne och i anslutning till Eslövs tätort. Samtliga områden ansågs speciellt viktiga för barn.

Grönområdena runt Fridasroskolan

Det var främst fem större grönområden som de vuxna i fokusgruppen förväntade sig att barnen skulle utnyttja; Husarängen, Äselunden, Västerdala, Trollsjön och Hästhagen. Samtliga grönområden låg inom barnens möjliga aktionsradie, och en av barngrupperna passerade Hästhagen och Västerdala på sin dagliga väg till skolan. Av dessa fem grönområden ingick endast Västerdala i några av barnens vardagsliv, Trollsjön och Husarängen besöktes då och då med cykel eller genom aktiviteter med skolan. Ingen av barnen nämnde Äselunden eller Hästhagen.

Vid en jämförelse av de nämnda områdena med gällande översiktsplan antagen av kommunfullmäktige 90-10-29, framkom det att Västerdala som används av barn dagligen är markerat som ett område för kommande uppsamlingsgata som ska leda till kommande huvudled, och genom detta är hotat för framtida bruk. Husarängen och Trollsjön betecknas som "befintlig park" medan Äselunden saknar beteckning. Genom Hästhagen är ett kommande "gångstråk" markerat (se tabell 1).

Hela området täcks av 14 detaljplaner upprättade mellan 1955 och 1999. Sammanställningen ovan (figur 1) visar vilken mark som i detaljplanerna har beteckningarna "Allmän plats, park/parkmark/plantering/vall/skydd och idrott", "Allmän plats, gata/torg" samt en sammanläggning av alla andra beteckningar till "Övrig mark". Denna sammanställning kan jämföras med figur 2 som visar samma området med ett flygfoto där en del av de platser som barnen använde och talade om finns markerade.

Några jämförelser mellan "planerarperspektiv" och "barnperspektiv"

"Plats och skala"

"Fokusgruppens" medvetenhet om att områden runt barnens egen bostad är den mest använda utemiljön stämmer relativt bra med den verklighet som barnen beskriver. Beskrivningarna av "utemiljön runt bostadsområdet" fick dock helt andra dimensioner vid rundvandringen med barnen än vid samtalen med "fokusgruppen". Barnen tog oss med på en vandring med en stor detaljeringsgrad, där platserna som de visade kunde vara ett träd, en enskild buske eller gräsytor mellan eller i anslutning till bostäder. Detta stämmer väl med de resultat som Wendy Tittman (1994) redovisat. Hon har funnit att barn läser av platsers helhet genom att uppmärksamma och identifiera väldigt små enheter och element som, för barnet, är bärare av någon sorts "mening" och signifikans. Ett överraskande och något udda sådant element var "hundbajsarna" som Eva och Sara varje dag räknade och jämförde med tidigare dagars lämningar på "hundbajsvägen". Detta var ett tydligt sätt att omvandla en tråkig och besvärlig väg till något roligt och spännande genom att ge ett litet element en speciell mening och betydelse.

Endast en grupp, Eva och Sara, visade oss en specifik lekplats, som de också sa att de lekte mycket på. Jocke och Ahmeds speciella plats var den skogsklädda bullervallen runt Fridasro. Flera av barnen pratade om gatan som en vistelse och lekplats. Skolgården och Glasgatan (Fridasros inbyggda utomhusgata) var också platser som flera av barnen nämnde. Alla barnen visade på KOJOR eller hemliga gömställen, men samtliga hävdade att det var "förut som vi lekte där". Det var endast vid ett tillfälle som barnen pratade om HELA bostadsområdet som en "enhet" eller plats, och det var när Torbjörn och Dick pratade om den där "fantastiska" dagen när alla i hela bostadsområdet lekte bollgömme.

"Karaktär eller aktivitet"

Det som skilde sig mest mellan barn och vuxnas beskrivningar var sättet att beskriva karaktärer och kvalitéer i utemiljön. Medan vuxna använde termer som "variationsrikt", "vilt" och "inte välskött", talar barnen

endast undantagsvis om platsernas direkta karaktär. I sin avhandling "Skolgården – vuxnas bilder – barnets miljö" skriver Gunilla Lindholm:

"Barns "markanvändning" är icke-mårelaterad. Den blir till i dialogen mellan barnet och platsen. Aktivitet och plats är i samspel. Aktiviteten påverkar och påverkas av platsen. Platsen formar och formas av aktiviteten. Det ligger nära till hands att säga att barn faktiskt inte gör skillnad mellan aktivitet och plats. (Lindholm 1995 s V-4).

Detta stämmer väl med de barn vi intervjuat eftersom platserna oftast beskrivs utifrån vad man kan GÖRA där. Platser som är bra är platser där man kan "göra många olika saker" och där "man både kan springa, gömma sig, åka pulka och bygga kojor... ja allt man kan önska sig". Endast vid några tillfällen talade barnen om att det var bra platser för; "Där finns träd och buskar och mer olika ställen liksom".

Något som var viktigt för en bra kojplats var att den var HEMLIIG och ibland att man kunde BUSA ostört där. Pojkarna nämnde flera gånger att platser var bra där man kunde SAMLA och hitta saker och djur. Det var också spännande med platser som var ÖVERGIVNA. Vid flera tillfällen talade barnen om hur bra det var att cykla på de vägarna där det inte fanns trafik och "man fick vara ifred" (från bilarna). I två av grupperna pratade barnen om bostadsområden som var fina eller fula genom att reflektera över husfärger eller husstorlekar. Flera platser som var bra var det för att de var kopplade till att man hade någon kompis där.

"Egna lekar"

Vid samtal med barnen märktes ofta en stor skillnad mellan när de talade om de organiserade regel lekarna, såsom fotboll, bandy och olika sporter, och när de talade om egna påhittade lekar. Barnens tid är idag betydligt mer styrd och schemalagd än tidigare och tid och möjlighet till egen spontan lek är begränsad. Samtidigt vet man att barnens egen lek är viktig för utvecklingen och att den egna leken gynnar det som Csikszentmihalyi kallat "flow learning" (Csikszentmihalyi 1990). Det som är intressant här är de platser som barnen refererar till när det gäller den egna leken. Ögonen glittrade extra

mycket och rösten blev ivrig när man pratade om sitt favoritklätterträd, eldplatserna gömda i bullervallens vegetation och de hemliga gömställena där man har haft kojor eller utkiksplatser. För Helene fanns bara en plats som var värt all längtan och det var stallet. Visst var fotboll viktigt och kul, och pojkarna la ner mycket tid på detta, men det spännande och extra roliga var de egna spontana lekarna.

Diskussion och slutsatser

Jämförelser mellan "planerarperspektivet" och "barnperspektivet" blir ibland som att försöka jämföra äpplen med päron. Det mest slående är hur de vuxna talar i mer generella termer och rör sig i en övergripande skala, medan barnens beskrivningar är specifika, kopplade till enskilda platser och rör sig på en detaljerad skala. Frågan är hur mycket det i denna studie handlar om intervjumetodernas olika karaktär. I fokusgruppen samtalande vi sittande inomhus med kartor och planer, medan barnens rundvandringar uppmunttrade till mer konkreta och direkta iakttagelser i miljön. Detta är dock en realistisk situation som speglar verkligheten och vardagen för planerare och barn. En skillnad som noterades mellan lärare och övriga vuxna i fokusgruppen var att lärare tycks uttrycka sig mer "ur ett barnperspektiv" när det gäller detaljeringsgrad. T ex så talade lärare oftare om platser med en stor detaljeringsgrad, såsom trädets eller gläntan, medan resten av fokusgruppen talade om parken eller grönområdet.

Planerarna i Eslöv hävdade själva att de tänker på barns behov främst när det gäller planering av LEKPLATSER, SKOLGÅRDAR och andra platser isolerade från vuxenvärlden. Det är rimligt att anta att denna syn främst grundar sig på att barnen ska ha platser där de garanteras säkerhet från stadslivets faror som t ex biltrafik. De vuxna hävdade också att den ökade miljöhänsynen i form av mer "sparad naturmark" gynnade barnen. Denna syn verkar grunda sig på en allmänt spridd uppfattning att NATUREN, helst i "örörd, vild och variationsrik" form, är den bästa lek miljön för barn. Det intressanta är att i samtalen med barnen talade de sällan om LEKPLATSEN och SKOLGÅRDEN och aldrig om NATUREN. Den närmaste "skogliknande" platsen som de hade tillgänglig var skyddsplanteringen på bullervallen, el-

ler buskagen runt lekplatserna. Istället pratade barnen ofta om platser där leken förknippades med hemligheter, bus och sociala aktiviteter, såsom kojor, trädgårdar där man kan palla frukt och grannens hus där man kan få ta hunden på promenad platser där leken förknippades med gammal kultur eller vuxnas aktiviteter, såsom "spökhuset" och avloppsanläggningen i Västerdala där man kunde hitta "skruvar och muttrar".

Lieberg (1992) identifierar två olika typer av offentliga platser använda av tonåringar: reträttplatser och interaktionsplatser. Reträttplatser är platser som svarar mot tonåringars behov av att dra sig undan vuxenvärlden in i sin egen värld, medan interaktionsplatser är sådana platser i den offentliga miljön som kan relateras till behovet av att visa upp sig, se och synas etc. Lieberg visar i senare arbeten hur "mellanrummen" och de till synes tråkiga och fantasilösa 'icke-platserna' laddas, ges nya innebörder och omvandlas av ungdomarna till deras egna 'vardagsrum', där kamratskap, vi-känsla och lokal platsidentitet byggs upp (Lieberg 1995, 1998).

Nochis (1992) hävdar att barnet skapar mening och betydelse i sin egen fysiska vardagsmiljö genom att utveckla två olika "nätverk" eller strukturer i sin utemiljö. Det första nätverket som kan kallas officiellt och säkert, ger uttryck för barnets behov av trygghet och nära relationer för att kunna utvecklas. Detta första nätverk består bl a av fysiska "knutpunkter" som t ex lekplatsen eller skolgården och "trådar" som förbinder dessa "knutpunkter" som t ex "vägen till skolan". Det andra nätet är inofficiellt och till och med lite farligt och ger därmed uttryck för barnets behov av spänning och utmaningar för att kunna utvecklas mot oberoende och självständighet. Det andra nätverkets "knutpunkter" är t ex "spökhuset" eller "den vilda bäcken" och "trådarna" som förbinder dessa "knutpunkter" är hemliga stigar genom häckar och hål i staket. Dessa båda nätverk överlappar och korsar varandra endast delvis och formar två urskiljbara nät.

Om man kopplar dessa slutsatser med Nochis teorier kan man se att det främst är delar av de "officiella" nätverkets fysiska "knutpunkter" som överhuvudtaget uppmärksammas i planer och i planeringen. Det är skolgårdar, lekplatser och andra platser som kan betecknas som områden avsedda speciellt för barn. När

vi pratade med barnen är det andra "knutpunkter" som barnen själva lyfter fram. Bland dessa var det var speciellt KOJAN som framstod som mycket viktig och dessutom nämnd och beskriven av SAMTLIGA barn. Tittman (1994:45) konstaterar att kojor är så en så viktig signifikansbärare att barn inte ser buskar som buskar utan som "potentiella kojor".

I detta sammanhang kan man fråga sig om det går, eller om man bör, försöka planlägga de delar som i barnens värld bildar ett "inofficiellt" nätverk. Kanske man då missar själva poängen för barnen; att ta en omvärld, som inte är tillrättalagd för dem, i besittning? Kanske "planeringsperspektivet" i denna frågan bör understryka och framhålla planeringen som process, där det är viktigt att inbegripa barn och alla andra medborgare i den demokratiska processen bakom en plan. Den formaliserade och strukturerade demokratiska processen passar endast ett fåtal brukare och kanske borde denna process kompletteras och utvecklas till att studera var barnen FAKTISKT befinner sig i en utemiljö. Kanske är lekplatsen tom, medan buskarna och "mellanrummen" runt bostadsområdet är fullt av barn, kanske området som ligger strax utanför skolgården är mycket mer lockande än skolgården. Med denna metod för att öka demokratin bakom en plan kan barnens "inofficiella" nätverk och platser kanske också få en status som gör dem lika skyddsvärda och/eller utvecklingsbara som "områden med biologisk mångfald" eller "ekologiskt känsliga områden". Poängen är då inte att vi som planerare ska eller bör tillrättalägga och planera allt för barn, utan att barn också ska bli synliga och få ta plats i en urban utemiljö.

I artikeln "The childhood deconstruction of nature" konstaterar Olwig (1989) att det i målformuleringen till plandokument ofta framhålls att "NATUR" i den urbana miljön är mycket viktig. Vad "NATUR" i urban miljö innebär och vad det betyder som operativt begrepp i genomförande planer tycks dock vara oklart.

I en undersökning tolkade Olwig barns poetiska texter och jämförde dem med tolkningar av danska plandokument genom att dekonstruera begreppet "NATUR". Olwig fann bl a att barn överhuvudtaget inte använder begreppet "NATUR" eftersom de ser naturen som en potential, inte som en "fysisk realitet". I tolk-

ningen av texterna fann han istället att barn identifierar naturen med aktivitet, ofta lek, med årstidsväxlingar, och som någonting som uttrycker social utveckling, men sällan är beskriven som en fysisk närvaro eller som en specifik utpekad "miljö" eller "plats" (Olwig 1989 s 21, vår översättning). Detta kan vara en av förklaringarna till skillnaden mellan barns och vuxnas användning av begreppet "NATUR" i denna studie.

En planering som utgår från att barnens platser antingen är isolerade lekplatser eller orörd natur kan inte ta till vara barns egna erfarenheter av utemiljön. Istället isoleras barnen från livet självt, speciellt det vardagliga vuxenlivet som barn tydligt finner nöje i att förbereda sig på genom lek och genom att tolka spår av tidigare vuxenaktiviteter. Det kan vara intressant att i fortsatta studier se hur barnen själva beskriver sina nätverk och knutpunkter. Genom detta kan man kanske få en indikation om hur barns erfarenheter av utemiljön skall komma den kommunala planeringen till godo.

Litteratur

- Berglund, U., 1996, Perspektiv på stadens natur, KTH, Stockholm.
- Boverket, 2000, Unga är också medborgare – Om barn och ungdomars inflytande i planeringen, Rapport och undersökning.
- Chawla, L., 1992, Childhood Place Attachments, *Ur* Vol. 12: Place attachment Altman, A. (ed.), Setha, M. (ed.), New York.
- Csikszentmihalyi, M., 1990, Flow, Harper & Row, New York.
- Dahlgren, L. (red.), Hultqvist, K. (red.), 1995, Seendet och seendets villkor, en bok om barns och ungas välfärd, HLS Förlag, Gotab, Stockholm.
- Grahn, P., 1991, Om parkers betydelse, *Stad&Land* nr 93, Alnarp: SLU.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Et. al., 1997, Ute på dagis, *Stad&Land* nr 145, Alnarp: SLU.
- Herrington, S., Studtmann, K., 1998, Landscape interventions: new directions for the design of children's outdoor play environments, *Ur Landscape and Urban Planning* 42, (1998) p.191–205.
- Horell, L., 1997, Challenges of children's participation in urban planning, *Ur Growing up in a changing urban landscape*, Camstra, R., (Ed.), 1997, Van Grocum, Assen, The Netherlands.
- Horell, L., 1998, Creating child-friendly environments Case studies on children's participation in three European countries, *Ur Childhood* Vol 5 (2) p. 225–239. 1998, SAGE Publications.
- Kampman, J., 1998, Börneperspektiv og børn som informanter, Arbejdsnotat nr. 1, Börnerådet : Roskilde universitetscenter.
- Kaplan, R., Kaplan, S., 1989, The Experience of Nature. A Psychological Perspective, Cambridge Universities Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney.
- Kitzinger, J., 1995, Qualitative research-Introducing focus groups, *Ur Br. medical journal*, 311, p. 299–302.
- Lieberg, M., 1992, Att ta staden i besittning. Om ungas rum och rörelser i offentlig miljö, Lunds universitet: byggnadsfunktionslära.
- Lieberg, M., 1995, Teenagers and Public Spaces *ur Journal of Communication Research*, Vol. 22, No 6, December 1995, p. 720–744.
- Lieberg, M., 1998, "Ungas rum och rörelser i stadens periferi", *Nordisk arkitekturforskning*, vol.11, nr 3:98, 21–35.
- Lindholm, G., 1995, Skolgården – Vuxnas bilder – Barnets miljö, *Stad & Land* nr 129, Alnarp: SLU.
- Nordström, M., 1990, Barns boendeföreställningar i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv, Gävle: Statens institut för byggnadsforskning.
- Noschis, K., 1992, Child Development Theory and Planning for Neighbourhood Play, *Ur Childrens Environments*, 9 (2), p. 3–9
- Näsman, E., 1995, Vuxnas intresse av att se med barns ögon, *Ur Dahlgren, L. & Hultqvist, K. (red) Seendet och seendets villkor. En bok om barns och ungas välfärd.* Stockholm: HLS förlag.
- Olwig, K., 1989, The childhood deconstruction of nature, *Ur Children's environment quarterly* Vol. 6 nr 1, p. 19–25.
- Olwig, K., 1990, Designs Upon Children's Special Places?, *Ur Children's Environments Quarterly*, 7(4), p. 47–53.
- Persson, B., 1997, Kunskapsöverföring till yrkesverksam-

ma inom landskapsarkitektens arbetsfält, Agraria 33, Alnarp: SLU.

Rasmusson, B., 1998, Stadsbarndom, om barns vardag i en modern förort, Lunds universitet, socialhögskolan 1998:7

Skantze, A., 1996, Tillhörighet och främlingskap, en förorts arkitektur i de boendes meningssammanhang, Stockholms universitet, ped. Inst. rapport nr 25.

Statens Planverk, 1975, Bostadens grannskap. Råd och anvisningar för planering av bostadsbebyggelse, Stockholm, Statens planverk.

Tittman, W., 1994, Special places; special people. The hidden curriculum of school grounds, WWF UK/ Learning through Landscapes, Rayment Printers, Dorking.